

végbe a kellesténél. Erre kell már irányulnia az önnevelésnek. Továbbá az akarat energiájára nézve is nagyon különbözhetnek egymástól az emberek. Az akarat energiáját ama biztosság és szilárdság mutatja, melylyel valamely akarás az annak ellenszegülő motívumok ellenére megvalósul. Erősíthetjük az akarat energiáját az akarás határozottságának értékbecslése által, ellentétben az ingadozó akaratának becslésével és ama szoktatás által, hogy kis dolgokat is alkalmilag nagyobb szempontok szerint fogjunk fel. Végül az önnevelés arra is vonatkozhatik, hogy figyelmünket önkényesen ráirányítsuk bizonyos kedvezőknek becsült lelki jelenségekre, ezeket önkényesen a tudat látáspontjába emeljük és ez által azokat erősítsük. Ilyen sokféle jelenségek irányítására vonatkozhatik az önnevelés. Ennek eredménye lesz aztán az, hogy mihelyt az alkalom kínálkozik, a mely cselekvést kíván, a nem erkölcsi cselekvésnek képzetei mindig csekélyebb mértékben fognak fellépni, míg végre egészen elmaradnak. A *positívnek* értékelt cselekvés képzete akkor is uralkodó motívum marad, ha az értékézelem ama törvénynél fogva, hogy a szokás tompítja az érzelmek eredeti frissességét és mert már hiányzanak az ellentétes érzelmek — nem is lesz öntudatos. Végül aztán ama phantasiaképzet is kimaradhat, a mikor aztán a külső viszonyoknak észrevételi képzetét közvetlenül követi az akarat cselekvés. Ez aztán már ösztönszerű jelleggel fog bírni. Az erkölcsi cselekvés az embernek vérévé vált és egészen természetesnek és magától értetődőnek tűnik fel.

Íme, milyen érdekes tartalma van a Cordes tanulmányának. Kíváncsinos, hogy ezzel minden tanító és nevelő az eredeti műből ismerkedjék meg, bár a tartalomnak lényeges és fontos elemeit mi is igyekeztünk kiemelni.

SZÉKELY GYÖRGY.

A hittudományi oktatás nyelvéről. *Irtta dr. Kiss János egyetemi tanár.* Budapest, 1899. Athenæum 22 l. Ára 20 kr.

A kérdés, melyet a budapesti tudomány-egyetem hittani karának egyik jeles tagja e füzetben alaposan és érdekesen tárgyal, régóta foglalkoztatja, úgy hazánkban mint a külföldön, az érdekelt köröket, a hittani főiskolák tanárait és a kath. egyház fejeit, — mert katolikus hittudományról van szó, a mit a szerző a címlapon, félreértések kikerülése végett, megjegyezhetett volna. Nálunk az egyetemen és az egyes papnevelőkben a tanítás nyelve a latin, — Francia-, Németországban és egybűtt túlnyomóan a hazai nyelv. Hisz még Ausztriában és Horvátországban is, a hol elvileg a latin nyelv van megállapítva, több tárgyat, főleg a gyakorlatiakat, német nyelven adnak elő. Legnemzetibb a theologiai tanítás Németországban, a hol az előadások mind német nyelven folynak.

És érdekes, tanulságos tény, hogy míg nálunk mind sűrűbben sürgetik a magyart, mint a theologiai fakultások nyelvét, addig a külföldön nagyobb szerepet követelnek a latin nyelv számára. Látszik, hogy sem az egyik, sem a másik szélsőség nem felel meg a kath. egyház igényeinek; de világos egyúttal, hogy sem a latin, sem a nemzeti nyelv elhanyagolása nem eredményezi a kívánt sikert. A helyes út tehát valószínűen a két szélsőség közt elvonuló, az álláspontok igazát méltányosan figyelembe vevő középút lesz, — és ez úton halad Kiss János egyetemi tanár is.

Dolgozatának egyik főérdeme, hogy (nem tekintve saját sok évi tapasztalatait) az eddigi fölfogásokat (főleg a magyar és német theologusok nézeteit) igen jól ismeri, tárgyilagosan ismerteti és bírálja, és e helyes alapon jut a saját véleményéhez.

Hogy a katolikus papnak jól kell latinul tudnia, ezen komolyan senki sem kételkedhetik. Ha a trienti zsinat (Sess. 23, cap. II. De reformatione) meg sem követelné, az egyház egész szervezete és gyakorlata elengedhetetlenné teszi, hogy a papok teljesen birják a latin nyelvet. E nyelv az egyháznak, isteni tiszteletének és liturgiájának hivatalos nyelve; e nyelv a kath. hittudomány nyelve: ja szentírás hivatalos szövege, a Vulgata, és a hittudomány forrásai e nyelven vannak írva; a scholasticus bölcsészet, mely oly benső kapcsolatban van a kath. egyházzal és a hittudománnyal, szintén latin nyelven vitatta meg a világ nagy problémáit. Ez indokok bizonyára kétségtelenné teszik, hogy a kath. papnak kitűnően kell tudnia latinul, és az sem vonható kétségbe, hogy a gymnasiumból hozott gyarló nyelvtudásának emelésére kitűnőbb eszköz, ha a jelölt hittudományi tanulmányait latin nyelven végzi, mint ha a középiskolai gyatra nyelvtanítás ösvényén tovább ballag, a mi egyéb-iránt idejének és erejének újabb súlyos megterhelésével járna. De kérdés, hogy e fontos cél megköveteli-e, hogy a papjelölt összes tanulmányait, kivétel nélkül, latin előadások alapján, latin tankönyvekből, latin nyelven végezze?

Mert nem kevésbé kétségtelen, hogy a nemzeti nyelvnek igénybe vételét igen figyelemre méltó indokok támogatják. Végre is a papot is az életnek neveljük, az életben pedig a katolikus pap is legnagyobb részt magyar nyelven alkalmazza ismereteit: magyarul prédikál, magyarul végzi a hitoktatást, magyarul érintkezik híveivel, magyarul tárgyalja a hit kérdéseit és a kánonjog tételeit, úgy magán oktatásban mint esetleg az irodalomban. És itt figyelmet érdemel a nemzeti irodalom szempontja is. Kívánatos, sőt szükséges, hogy legyen hittudományi irodalom magyar nyelven is, mely esetleg a laikus közönség komolyabb részében is felkeltse az érdeklődést a theológiának számos érdekes és fontos kérdése iránt. Az oly papok, a kik egész képzésüket latin nyelven végezték, csak kivételesen lesznek alkalmasak arra, hogy theologiai ismereteik és

tanulmányaik becses eredményeit magyar nyelven a kívánt és egyébként tőlök várható sikerrel kifejtthessék. Hisz még tanulmányaikban is feszélyezi őket az idegen nyelv (hisz kezdetben alig értenek valamit is a tanár előadásából), mely a tárggyal való behatóbb foglalkozásnak csak igen kiváló elméknél nem lesz állandó, legyőzhetetlen akadályává.

E kettős fontos érdeknek legjobban megfelel a problémának kétoldali megoldása, melyet szerzőnk is javasol. Tanítsuk latinul azokat a szakokat, melyek ősidőktől fogva részeit teszik a hittudománynak és melyeknek tárgyalását az előző idők szent atyáinál és többi hittudósainál föltaláljuk; tehát az alapvető hittanból a kinyilatkoztatás védelmét, a hit forrásait, a hit és az ész viszonyát; az ágazatos hittant és erkölcs-tant; a bibliai tudományokat (a bibliai régiségtannak és az evangéliumok értelmezésének kivételével); az egyházjogot, a metaphysikát, a keleti nyelveket, az egyháztörténelmet, a patrologiát és encyclopædiát, Ellenben magyarul tanítandók az újabb keletkezésű és az egészen gyakorlati tárgyak; tehát az alapvető hittanból a természeteti vallás védelme, a kinyilatkoztatás lehetősége, az összehasonlító vallástudomány; a bibliai tudományokból a régiségtan és az evangéliumok értelmezése; a lelkipásztorkodástan és a bölcelet; az egyházi szónoklástan, a neveléstan, az egyházi régiségtan, a magyar köz- és magánjog. Hogy a szerző ezenfelül egyes részletes collegiumokban lehetségesnek, a semináriumi gyakorlatokban pedig ajánlatosnak mondja a magyar nyelvet, szintén helyes és modern fölfogására vall. Sőt egyes tárgyaknál, melyek számára a fenti osztályozásban a latin nyelvet hozta javaslatba, a helyi körülmények szerint hajlandó megengedni a magyar nyelv használatát; ilyen tárgyak: a bibliai tudományok elméleti részei, a keleti nyelvek, az egyháztörténelem, a patrologia és az encyclopædia.

Nem akarunk ezúttal a részletekről vitatkozni, bár őszintén szólva, mi a magyar nyelvnek a theologiai tanulmányok körében még jóval nagyobb tért szeretnénk átengedni, mint Kiss János teszi. De annyira örvendünk alapos és bátor föllépésének és annyira üdvösnek tartjuk időszerű fölszólalását, hogy szívünk mélyéből örvendenénk, ha az ő javaslata, vagy ennél akár valamivel kevesebb is, úgy az egyetemen, mint az egyes papnevelőkben minél előbb érvényesülne. Mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy a reform üdvös volta, bármily szerény keretben indulna is meg, idővel meggyőzné az ellentétes véleményűeket is és mind nagyobb szerepet juttatna a nemzeti nyelvnek. Nem minden irigység és szégyenérzet nélkül nézzük már évtizedek óta a bámulatosan virágzó katholikus theologiai irodalmat német szomszédainknál, mely bizony, ne tagadjuk, benső összefüggésben van azzal, hogy ott a papjelöltek nem ósdi és esetleg teljesen meg sem értett latin könyveket tanulnak könyv nélkül, hanem anyanyelvükön alaposan és tudományos

módszerrel tanulmányozzák szakjukat. Hazánkban ehhez képest elég siralmas az állapot, mert csak egynehányan vannak tudos kath. papjaink közül, a kik a theologiai szakok terén kiválóbb irodalmi munkásságot fejtenek ki. E szomorú ténynek bizonyára vannak egyéb okai is; — mert feltűnő, hogy a teljességgel nemzeti tanításon és nevelésen alapuló protestáns theologia tudománya is hazánkban már több évtizede igen szármalmas állapotban tengődik, úgy hogy a multhoz képest megdőbbszentő hanyatlást mutat. De a katolikus theologia fölvirágzásának egyik főakadálya kétségtelenül a latin nyelv békója volt; azért örömezt üdvözljük Kiss János füzetét és nagyon óhajtuk, hogy rendkívül mérsékelt javaslata minél előbb érvényesüljön.

B. F.

Csengeri János dr. : Szemelvények Ovidiusból (Metamorphoses, Fasti). Az új tanterv szerint a gymn. IV. és V. osztálya számára, 42 képpel. Franklin-társulat. 1899. Jeles írók isk. tára. 64. füzet. 194. lap. Ára 80 kr.

Csengeri mostanában szaporán készíti iskolakönyveit gymnasiumaink számára, s el lehet róla mondani, hogy szép sikerrel dolgozik, főleg a klasszikusok magyarázatos kiadása terén. Ugyanis nem annyira a grammatikában van az ő ereje, hanem a fordításban, a találó és szellemes magyarázatban, valamint a módszerben, melyet mesterétől, Kármántól lesett el s emelt aztán művészetté. Nyelvtanait is kevésbé a tudományos felfogás, mint inkább a módszeres feldolgozás teszi kiválókká, elannyira, hogy úgyszólván egyedüliek a maguk nemében módszerüknél fogva. Latin stilusa sem az a kipödrött, hajszálig pontos vagy kothurnusban járó ékes latinság, melyet csak mazoréta-fők tudnak elajátítani s érvényre emelni, hanem a megkötöttséget kerülő, könnyed, közvetlenségével ható nyelvhasználatnak terméke.

Czímbeli könyve is, melyet ösmertetni szándékozom, az ő jellemzetes tehetségét hirdeti, még pedig fénypontján, úgy hogy iskolai magyarázatos könyveink között szerintem a legelső sorban foglalhat helyet. Azelőtt bold. Keleti Vincze professzoromnak Pompeiana oratiójára szoktunk hivatkozni a Jeles írók isk. tárának ó-klassz. kiadványai közül; ezentúl Csengerinek Ovidiusára mutathatunk rá, mint olyan könyvre, mely a tudomány és tanítás művészetének mintaterméke.

Bevezetése nem tudálékos, hanem a megülledett igazságok szabatos foglalata. Klasszikus szövege példaszerű, jegyzetei mindent kellő rendben s helyen tárgyalnak. Magyarázatai alapos szakképzettségre valának, behatók, — elősegítik az olvasásnak gyors tempóját, sőt a magánolvasást is lehetővé teszik. A ritkább szók jelentése talán sohasem hiány-